

شهر تبریز تا چندی پیش منطقه‌ای سیل گیر بوده است. مهران رود یا میدان‌چای که از کوه‌های سهند سرچشمه گرفته و پس از طی مسیری وارد شهر تبریز شده و از میان شهر می‌گذرد، بارها طغیان کرده و خرابیهای بسیار به بار آورده است. تاورنیه فرانسوی در سال 1045 هـ. ق (1636 م) درباره خرابی‌های ناشی از طغیان این رود چنین می‌نویسد:

رودخانه کوچکی از وسط شهر تبریز می‌گذرد که آبش هم به قدر کفایت خوب است و سه پل یک چشمه روی آن بنا شده که به واسطه آنها از این طرف شهر به طرف دیگر رفت و آمد می‌نمایند. این رودخانه را می‌توان یک نهر یا مسیل نامید که گاهی طغیان کرده و یک قسمت شهر را خراب کرده، آسیب بسیار وارد می‌آورد.

شاردن که حدود سی و چند سال بعد از تاورنیه از تبریز گذشته، می‌نویسد: رودخانه کوچک و یا سیلابی که از مرکز شهر می‌گذرد و اسپینگ چا (۴) نامیده می‌شود، غالباً در اثر طغیان، خرابی‌ها و خسارات زیادی به بار می‌آورد و خانه‌هایی را که در اطراف این رودخانه قرار دارند، با خود می‌برد، این رودخانه به رود دیگری (آچی‌چای) که در فصول بارانی و در زمستان از رود سن پاریس کم عرض‌تر نیست، می‌پیوندد (رنیس‌نیا، 1368: 977).

نخستین سیل ویرانگری که از این شهر گزارش شده است به سده ۸ هـ. ق (14 م) مربوط است که علت آن را ساختن سد توسط روستاییان در 12 کیلومتری شرق تبریز (احتمالاً در باسمنج) برای انحراف آب به مزارعشان دانسته‌اند.

در حدود سال 1044 هـ. ق (1634 م) برای مقابله با سیل‌های ناشی از طغیان مهران رود آب‌راه‌های عمیق و سدی استوار با سنگ و ساروج ساخته شد. پس از تکمیل این سد در یکی از طوفانها و بارندگی‌های تابستانی، سیلی بزرگ راه افتاد ولی به سبب وجود سد چندان ویرانی به بار نیامد.

سیل بزرگ دیگری در 1288 هـ. ق (1871 م) جاری شد که به سبب آن نیز خسارات زیادی به بار نیامد (موسوی بجنوردی، 1385: 422).

نادر میرزا سیلی را که در 17 جمادی‌الاول سال 1288 هـ. ق اتفاق افتاده و خرابی‌هایی را که به بار آورده است چنین توصیف می‌کند: سیلی بزرگ آمده بود و بدین شهر خرابی‌ها کرده و آنچنان بود که به نماز پیش‌بی‌آنکه به تبریز اثری از باران باشد، او از رعد از مشرق بلند شد. تگرگ و بارشی بسیار بدان سوی بریده، سیل برخاست. از روستای بارنج هر چه به پیش آمد از خله و حقیقه و اشجار بمالید و ویران کرد تا به شهر رسید و هر دو ساحل مهران رود هر چه از بنا نزدیک رود بود، ویران کرد، چون به محاذات بقعه صاحب‌الامر علیه‌السلام رسید، یک طرف بازار مسگران را ویران کرد و از طرف جنوبی میدان راهی گشوده، دکاکین و سراها و گرمابه‌ها ویران کرد. از این سوی شعبه‌ای به راسته کوچک افتاد و بسیار سرا فرومالید و شعبه‌ای به راسته بازار راه کرد و ویرانی‌ها کرد. این سیل به مجرای قنوات افتاد، همه انباشته شد و از آب‌ر چاه‌های قنوات بجوشید و سراها ویرانه کرد و بسیار مال از مردم نابود شد. این سیل تا به نصف بازار جاری شد. گفتند که 14 هزار خانه صدمه رسید. آب سیل را بویی زشت بود. پس از این سیل به پلیمردی خواجه محتشم صاحب‌دیوان، تمامی اهل این شهر مالی بزرگ دادند، شاه‌نشین ناصرالدین‌شاه نیز هزار تومان عطا فرمودند، سدی از سنگ و آهک که امتداد آن از اواخر روستای بلرنج است تا به نزدیک پل‌آچی عمارت کردند، به هر دو ساحل مهران رود. بدان قسمت سدی بساختند که تاکنون (حدود سال 1302 هـ. ق) خللی نیافته است (نادر میرزا، 1373: 212_211).

سیل دیگری در سال 1308 هـ. ق جاری شد که بر اثر آن دو هزار خانه ویران شد و بخش عمده‌ای از بازار نیز آسیب دید و 375 تن کشته شدند (موسوی بجنوردی، 1385: 422).

در اواخر تیر ماه سال 1310 هـ. ق هم این رودخانه طغیان کرده و گزارشی از آن در روزنامه اطلاعات (28 تیر ماه همان سال) به چاپ رسیده است:

... سه ساعت بعد از ظهر جمعه گذشته بدون اینکه در شهر یک قطره باران بیاید، صدای رعد و برق شدیدی شنیده شد و در همان ساعت سیل مهیبی که رودخانه میدان‌چای را مملو کرده بوده است، جاری می‌شود. سیل از رودخانه تجاوز کرده از مقابل باغ ملی در محله ششگلان جاری شده و به ارتفاع دو زرع کوچک‌ها را احاطه کرده، وارد کلر و انسراها شده و خرابی‌ها به بار آورده است. در ادامه مسیر وارد بازار مسگرها و میدان صاحب‌الامر شده و از طرف محله امیرخیز جریان پیدا کرده و در شمال طول راه خرابی مفصلی وارد کرده است.

از مقاله‌ای که چند روز بعد در همان روزنامه به چاپ رسیده، چنین مستفاد می‌شود که سیل مزبور در طی چهار سال (1306 تا 1310) چهارمین سیلی بوده که به شهر یورش آورده است. بنابراین تبریز روی هم رفته در معرض خطر سیل قرار داشته و از هر دو سه سال قسمتی از آن دستخوش سیل و ویرانی می‌شده است. در 8 مرداد سال 1313 هـ. ق دوباره سیل مهیبی تبریز را در بر می‌گیرد و خسارات بسیاری وارد می‌کند و یک عده از عمارات مهم شهر من جمله اداره ایالتی و عمارت نظمییه خسارات بسیار می‌بینند و خانه‌های مردم را سیل ویران می‌کند. این سیل مهیب از سمت راه تهران و قوری‌چای وارد شهر شده، در امتداد خیابان پهلوی به طرف راه جلفا و ایستگاه راه‌آهن سرازیر می‌شود. مطابق آنچه تخمین زده شده بود، خسارات وارده به مردم بیش از یک میلیون تومان و خسارات وارده به ادارات دولتی نیز متجاوز از دویست هزار تومان بوده است. پس از این سیل مهیب که آثار مخرب بسیاری بر کالبد شهر گذارد، تعریض بستر مهران رود به عنوان یکی از مسائل مهم شهری مورد توجه قرار گرفت تا اینکه در 17 مرداد همان سال، موضوع سیل تبریز در مجلس شورای ملی مطرح گردید و در جریان مباحثه‌گو اینکه دولت اقدامات لازم را نموده و مبلغی برای اقدام به سدسازی و غیره داده است. پس از آن شهرداری تبریز اقدام به تعریض بستر این رودخانه و ساختن سد محکمی نموده است تا بدین طریق از خطر سیل پیشگیری به عمل آید (رنیس‌نیا، 1368: 986_978).

فهرست منابع:

* رنيس‌نیا، ر. (1368). آذربایجان در سیر تاریخ ایران از آغاز تا اسلام (بخش دوم)، چاپ اول، تبریز: انتشارات نیما

* موسوی بجنوردی، ک. (1385). دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول، تهران: نشر مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، جلد چهاردهم

* نادر میرزا. (1373). تاریخ و جغرافیای السلطنه تبریز، چاپ اول، تبریز: انتشارات ستوده